

## **ПИТАННЯ ВАЛЕО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗАКОНОДАВЧО- НОРМАТИВНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ**

**Анна ЛЕСНЯК, Віра ЮЩИШИН**  
**м. Дрогобич**

Питання валео-екологічної культури відіграє важливу роль у сучасному суспільному розвитку. Це пов'язано з тим, що гармонія між людиною і природою має глобальне цивілізаційне значення. Виснаження природних ресурсів, забруднення океанів і морів, процеси урбанізації призвели до руйнування природного світу та ускладнення життя людей. Економічний прогрес зробив людське життя більш комфортним, але водночас спричинив збільшення і ускладнення недуг, на які хворіє людство через бездумну експлуатацію природних ресурсів, через невміння жити в гармонії з природним довкіллям. Це зумовлює важливість формування валеоекологічних знань вже з дошкільного дитинства, що визначено в національних освітніх документах як одне з головних завдань.

На цьому наголошується у законах України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовому компоненті дошкільної освіти, Концепції дошкільного виховання в Україні, Загальній концепції неперервної валеологічної освіти, Концепції інтегративної українознавчої валеологічної освіти в Україні, Концепції загальнодержавної цільової соціальної програми «Здорова нація», Європейської стратегії ВООЗ «Здоров'я і розвиток дітей та підлітків» та інших документах, які включають основні вимоги, принципи та напрями валеологічного виховання і формування здорового способу життя підростаючого покоління. Йдеться про програмно-методичне забезпечення

дошкільної освіти. Адже широка палітра сучасних комплексних та парціальних освітніх програм з дошкільної освіти дає можливість закладам дошкільної освіти та групам творчих педагогів обирати напрями та зміст виховних стратегій в професійній діяльності з урахуванням матеріальних можливостей та світоглядних засад. Важливим є і запит батьків вихованців у виборі освітньої програми ЗДО а також показники фізичного здоров'я дошкільників. У комплексних програмах («Я у Світі», «Дитина», «Дитина у дошкільні роки», «Українське дошкілля») всі напрями освітніх завдань у розумовому, естетичному, культурологічному, соціальному, валеологічному вихованні висвітлені пропорційно [5].

Для реалізації завдань валеологічного виховання існує низка додаткових (парціальних) освітніх програм, які пріоритетними мають розв'язання проблем екологічного спрямування. Зокрема, програма «Природа і рух» для дітей старшого дошкільного віку (Г. Бєленька, О. Богініч) ставить на перше місце формування розумової активності дитини, де змістовий компонент – природа і раціональна діяльність людини в ній. Тематичні заняття поєднують інформацію та дослідні справи в природі, спостереження, виготовлення виробів з природних матеріалів тощо. Програма «Юний еколог» (С. Ніколаєва) [3; 4] для дітей середнього та старшого дошкільного віку має на меті розширити дослідницьку діяльність вихованців, передбачає проєктні методи організації діяльності дітей та батьків у створенні екологічної стежини, екологічного куточка живої природи в приміщенні ЗДО. Освітні програми «Ми» (Н. Кондратьєва), «Павутинка» (Ж. Васякіна-Новикова) зосереджують увагу на питаннях здоров'я дитини, регламентують щоденні рухливі ігри, загартувальні процедури, заохочують вихованців до активного динамічного способу життя. Популярними є освітні програми «Наш дім – природа»

(Н. Рижова), «Екологічна Стежка» (А. Корольова), в яких проблеми екологічної культури мають науково-пізнавальний характер, акцентується увага на питаннях вироблення екологічного світогляду дитини, формування комунікативних компетенцій у взаєминах людини та природи на доступному для дошкільників рівні з проведенням досліджень і спостережень. Існують також програми: «Веселка» (В. Ашиков, С. Ашикова), «Планета – наш дім» (І. Булавіна, М. Найденська, «Світ навколо нас» (Т. Попова), «Дитячий садок ХХІ ст.», «Природа і художник» (Т. Копцева). Перелічені програми основні завдання вбачають у виробленні світогляду, де питання здорового способу життя є одним з основних.

Зокрема, в освітній парціальній програмі «Про себе треба знати, про себе треба дбати» (авт. Л. Лохвицька) інтегруються знання про природу й організм людини, бережливе ставлення до навколишнього світу й вироблення корисних звичок у життєдіяльності, формуючи валеологічний світогляд і мотивацію до здорового способу життя. В ігровій формі дітям подається «Абетка здоров'я та безпеки життєдіяльності», де вони ознайомлюються з основами здорового способу життя, створенням безпечного валеологічного середовища як умови для організації різних видів активності. У дошкільників виробиться усвідомлене ставлення до власного здоров'я, коли вони засвоять елементарні знання про свій організм, оволодіють гігієнічними нормами поведінки, психологією спілкування, гігієною харчування. Поряд з питаннями валеологічної освіти відводиться увага формуванню основ громадянської позиції: ознайомлення з правилами мирного, раціонального співжиття людини з природою. Автор програми вважає, що в процесі ознайомлення дитини з навколишнім світом необхідно приділяти увагу не тільки знанням про об'єкти та явища природи, формувати прихильне ставлення до природоохоронних заходів, виховувати

бажання раціонально спілкуватися з живим світом, що є одним із завдань валеологічного виховання [2].

Програмні завдання та рекомендації в організації дитячого розвитку передбачають вивчення природи, основ функціонування організму людини, виокремлення знань про користь їжі, сну, фізичних вправ, що формує світогляд у напрямі здорового способу життя дитини з дошкільного віку. У дошкільників старшої вікової категорії працює критичне мислення, тому педагогам варто звертати увагу на розвиток екологічної свідомості, культивувати здоровий спосіб життя. Виховний процес здійснюється як на спеціальних заняттях, так і під час на прогулянок, ігор, спостережень за працею дорослих, в догляді за тваринами й рослинами у куточку живої природи.

Успішно працює у світі та в Україні альтернативна освітня програма системи вальдорфської школи «Стежина» для виховання дітей раннього та дошкільного віку. У валеологічному вихованні завданнями програми визначено: «підтримка та збереження міцної основи здоров'я дитини, завдяки опікуванню про тілесну основу (здорове харчування, сприятлива психологічна атмосфера, достатній руховий режим, повноцінне чуттєве та почуттєве оточення; залучення дитини до співучасті в розгортанні життєвих реалістичних ситуацій у групі та способах їх вирішення, стимулюючи прояви відповідальності, толерантності, самостійності; виховання активного цілісного ставлення дитини до навколишнього світу: людей і природи, мистецтва і праці» [4, с. 68]. Актуальними видаються і методологічні основи втілення вихованих цілей, якими «передбачено реалізацію органічного зв'язку процесу виховання з національними, історичними, соціокультурними особливостями та традиціями українського народу, його мистецтва, звичаїв, фольклору. Передбачається збагачення сюжету дитячих ігор елементами етнографії, предметами національної атрибутики

(глиняні, дерев'яні, шкіряні, повстяні, воскові, кістяні іграшки)» [4, с. 102].

Програма «Стежина» оголошує ідею гармонійного розвитку дитини через організацію розвивального середовища, яке забезпечує умови активного пізнання природного довкілля, дослідження та спостереження за перебігом природних явищ для самостійного вироблення знань про власний організм, його функціонування, виховання свідомого ставлення до власного здоров'я, що забезпечує формування валеологічного світогляду. У змісті програми передбачені і спеціальні заняття для дошкільників з валеології, на яких вони знайомляться: «З елементарними знаннями про структуру організму людини; з основами першої допомоги при травмах; з основами організації безпеки поведінки на вулиці тощо. Діти удосконалюють навички особистої гігієни; набувають знань з профілактики захворювань зору та сколіозу» [4, с. 39].

Першим етапом є засвоєння дітьми знань про існування світу навколо, взаємозалежності об'єктів природи, перебігом життєво важливих циклів змін, форм перетворення тощо. Наступний етап – перехід до виховної сфери, апелювання до відчуттів, вражень дитини, вироблення ставлення до змін у природі, розуміння місця людини у житті природи, залежності у способах впливів на природу, формування гармонійних взаємин. Сталість змін та розуміння вічності природи виховують філософію буття людини.

Другим етапом є формування валеологічної свідомості і засвоєння екологічних знань методом спостереження. Педагог покликаний створити умови для спостереження, загострити увагу на конкретних завданнях. Діти під час спостережень можуть відволікатися, тому необхідно виробити спосіб мобілізації зусиль на зосередженні. За дотримання таких умов до кінця старшого дошкільного віку діти осмислюють схеми аналізу

предметів реального світу природи, можуть висловлювати власні логічні об'єктивні судження, що формує світоглядні погляди та цінності буття людини.

Спостереження, які мають циклічний характер змін у природі з кожним роком зростання дитини розширює її знання, зосереджує на певних подіях, об'єктах, що несуть елементи новизни, а пізнавальні завдання (поспостерігай за поведінкою птахів, змінами забарвлення листя, таненням снігу тощо) збуджують уяву кожної дитини, активізують мовлення, формують логічне мислення. Судження із відтворювальних стають логічно-образними, емоційно забарвленими, проблемні питання вихователя стимулюють до мислення у подальших практичних та теоретичних пошуків. Як новоутворення у розвитку дітей середнього дошкільного віку з'являється здатність до висловлювання припущень, самостійні судження набувають перспективності розвитку, узагальнення стають логічними.

За допомогою проведених занять, бесід, виконання практичних вправ, дослідних завдань, які дає педагог дітям, формуються перші уявлення про навколишній світ, себе в ньому, набуваються знання про живу і неживу природу, з'являються власні судження, усвідомлене ставлення до природних багатств, виробляються навички безпечної поведінки в природі, виховується бережливе ставлення до світу навколо, розуміння свого місця в ньому. Такі процеси набувають розвивального характеру, а емоційна чутливість дитини середнього дошкільного віку на відміну від молодшого набуває особистісного ставлення, що розв'язує завдання екологічного виховання.

Основні форми організації занять із валео-екологічного виховання зі старшими дошкільниками є бесіди, дидактичні ігри, суспільно корисна праця, спостереження, читання книг,

врегулювання проблемних ситуацій, сюжетно-рольові ігри. Діти старшого дошкільного віку здатні до аналізу і синтезу як предметів, явищ, так і подій. Можливість їх залучення до активного заняття фізичною культурою, спортом уможливорює активну популяризацію таких оздоровчих заходів.

Валеологічне виховання передбачає :

1. Залучення дітей до оздоровчих заходів (гімнастики, занять фізичною культурою та спортом).

2. Формування навичок саморегуляції власного організму за допомогою проведення рухливих ігор.

3. Самоаналіз власного самопочуття і адекватна оцінка можливостей організму у виконанні фізичних вправ, залучення дітей до активного способу життя.

4. Бесіди та ділові ігри з профілактики порушень безпеки поведінки на вулиці у зимовий та літній період.

5. Реалізація на основі методу проєктів заходів валео-екологічного спрямування, які об'єднують педагогів, батьків та вихованців («Тато, мама, я – спортивна сім'я», «Зимові види спорту», «Екологічні прогулянки», «Корисна страва своїми руками», «Город на підвіконні» тощо) [1, с. 9].

Система роботи з валео-екологічного виховання сприяє виробленню свідомого ставлення дітей до природніх потреб власного організму, дає змогу засвоїти культурно-гігієнічні навички, розуміти корисність споживання здорової їжі, прогулянок, вчасного відпочинку, здорового сну тощо. Діти старшого дошкільного віку вже готові сприймати закони здорового способу життя, формують валео-екологічну грамотність, прагнуть до саморегуляції поведінки, усвідомлюють не тільки радість під час занять з фізичної культури, а відчують можливості власного організму.

У забезпеченні ефективності виховної діяльності педагоги повинні обирати індивідуальні методи впливу на дитину,

показувати функціональність спеціальних спортивних знарядь для заняття спортом (м'ячі, хулахуп, кегля, скакалка, перекладина, драбина), вчити дитину раціонально одягатися (бавовняна тканина одягу, вільні рухи) та носити правильне взуття (кросівки, чешки). Педагог повинен володіти знаннями про використання сучасних засобів, способи організації освітнього процесу здоров'язбережувального характеру (аеробіка, дихальна гімнастика, дитяча йога, театралізована руханка, вітамінотерапія, аромотерапія).

Цінність здоров'я, вироблення свідомого ставлення до його збереження закладає основи мислення у дітей середнього дошкільного віку для подальшого розвитку світогляду та валео-екологічної культури, зокрема, сприяє формуванню позитивного ставлення до організації власної життєдіяльності з раціональним використання природних ресурсів, розвитком можливостей організму, отриманням задоволення від фізичних вправ, перебування на свіжому повітрі, споживаючи корисну їжу. Дошкільники старшого дошкільного віку потребують керівництва діяльністю з боку дорослих. В умовах організації в ЗДО діти мають сформувати навички режимних моментів, під час занять з фізичної культури, на прогулянках, у рухливих іграх оздоровлюватися, здобувати знання про можливості власного організму, прагнути вдосконалити себе, отримувати задоволення від фізичної активності та володіти знаннями щодо переваг здорового способу життя, формуючи власну валео-екологічну культуру.

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Денисенко Н. Освітній процес має бути здоров'язбережувальним. *Дошкільне виховання*. 2007. № 7. С. 8 – 10.

2. Лохвицька Л. В. Програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 120 с.
3. Ніколаєв С. Програма для дітей дошкільного віку «Юний еколог»/<http://detkam.in.ua/dodatкова-osvitnya-programa>.
4. Програма підтримки розвитку дитини дошкільного віку «Стежина». Комплексна альтернативна освітня програма для закладів дошкільної освіти, що працюють за вальдорфською педагогікою / автори-упорядники А. М. Гончаренко, Н. М. Дятленко. Київ : НАІРІ, 2022. 256 с.
5. Хомин О., Калічак Ю. Законодавче забезпечення дошкільної освіти. *Сучасні тенденції створення здоров'язбережувального середовища у закладах освіти* : збірник наукових праць / ред. кол. Ю. Калічак (головний редактор) та ін. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2024. Випуск 2. С. 119–126.